

NIKOLO
MAKIJA VELI

VLADALAC

Prevela s italijanskog
Jugana Stojanović

 Laguna

Naslov originala

Niccolò Machiavelli
IL PRINCIPE

Translation copyright © ovog izdanja 2023, LAGUNA

KLASICI
SVETSKE
KNJIŽEVNOSTI

Knjiga br. 54

Izdavačka kuća LAGUNA DOO BEOGRAD iz Beograda, ulica Kralja Petra 45/VI, poziva nosioca, odnosno nosioce autorskih prava (autori ili druga lica koja su u skladu sa zakonom stekla autorska prava) na prevod knjige *Vladalac* autora Nikola Makijavelija da se jave putem imejla redakcija@laguna.rs našoj izdavačkoj kući u cilju dogovora u vezi sa regulisanjem svih autorskih prava i obaveza.

Sadržaj

Vladalac11

Pogovor:

Makijaveli i umešnost vladanja 127
(Jugana Stojanović)

O autoru 137

*Nikolo Makijaveli veličanstvenom
Lorencu Pjerou de Medičiju*

Oni koji žele da zadobiju milost nekog vladaoca obično pred njega izlaze veoma često i poklanjaju mu ono što smatraju najdragocenijim od svoje imovine ili ono što je njemu najdraže. S tim u vezi, neretko se dešavalo da su vladaocima darivali konje, oružje, tkanine protkane zlatom, drago kamenje i slične ukrase koji dolikuju njihovom visokom položaju.

Želeći, dakle, da iziđem pred Vaše svetlo lice sa nekim zalogom svoje podaničke odanosti, među svojim stvarima nisam našao ništa što bi mi bilo milije ili što bih više cenio od poznavanja postupaka velikih ljudi, do koga sam došao na osnovu dugog iskustva, stečenog učestvovanjem u savremenim zbivanjima i neprestanim izučavanjem prohujalih događaja. Pošto sam ta znanja dugo proveravao i ispitivao i sada u ovoj knjižici sabrao, upućujem je Vašoj svetosti.

Iako smatram da ovo delo ne zaslužuje čast da Vam bude poklonjeno, ipak gajim nadu da ćete ga Vi blagoizvoleti primiti, jer od mene dobiti većeg dara ne možete nego

što je mogućnost da za veoma kratko vreme saznate sve ono što sam ja godinama proučavao, izlažući se svakojakim naporima i opasnostima.

Ovo delo nisam nakitio i pretrpao zvučnim frazama, nadmenim i visokoparnim rečima, ni bilo kakvim stilskim veštinama ili spoljnim ukrasima, pomoću kojih mnogi pisci običavaju da izlažu tok priče i da kite svoje knjige, jer sam želeo da ga ne ulepšam kako bi privlačilo pažnju isključivo istinitošću zaključaka i ozbiljnošću sadržaja.

Ne bih želeo da mi se prebaci kako sebe precenjujem pošto se, iako čovek skromnog porekla i sa najniže društvene lestvice, usuđujem da raspravljam i određujem kako vladaoci treba da upravljaju zemljom, jer slično ljudima koji, da bi napravili plan zemljišta, silaze u nizinu kako bi što bolje osmotrili sastav bregova i visija i penju se na vrhove planina kako bi otkrili oblik nizije, tako treba biti vladalac da bi se narod upoznao u njegovoj suštini, i biti čovek iz naroda da bi se proniklo u suštinu vladaoaca.

Neka Vaša svetost primi, dakle, ovaj skromni poklon isto onako dragovoljno kako joj ga šaljem. Ako ovu knjižicu budete pažljivo razmatrali i čitali, Vašoj pažnji neće izmaći koliko žarko želim da se popnete do one visine koju Vam sudba predskazuje, a ostale odlike Vaše ličnosti obećavaju. A ako Vaša svetost, sa visine na kojoj se nalazi, baci katkad pogled u ovu nizinu, videće kako sam, ni kriv ni dužan, neprestano izložen nemilosrdnim udarcima sudbine.

VLADALAC

POGLAVLJE I

Koliko ima vrsta vladavina i na koji način se one zadobijaju

Sve države i sve vladavine koje su imale i koje imaju vlast nad ljudima bile su i jesu ili republike ili monarhije. Monarhije su nasledne, kada jedna vladarska kuća dugo u njima vlada, ili su nove. Nove su ili sasvim nove, kao što je bio Milano za vladavine Frančeska Sforce, ili su delovi pridodati naslednoj državi vladaoca koji ih zadobija, kao što je Napuljska Kraljevina za španskog kralja. Tim državama, ovako dobijenim, obično upravlja jedan vladalac, ili su slobodne, a osvajaju se tuđim ili sopstvenim oružjem, srećom ili hrabrošću.

POGLAVLJE II

O naslednim monarhijama

Neću se upuštati u raspravu o republikama, jer sam o njima jednom ranije opširno govorio. Pozabaviću se samo monarhijama i izložiću na koji način se može njima upravljati i u njima sačuvati vlast. Mogu reći da je mnogo lakše očuvati države nasledne i navikle da žive pod istom dinastijom nego tek zadobijene države, jer je dovoljno da vladalac ne menja sistem uprave svojih prethodnika i da se prilagodi prilikama i vremenu. Na taj način će se, ako je i osrednjih sposobnosti, uvek održati u svojoj državi, ukoliko je ne izgubi zbog izuzetnih okolnosti i pod pritiskom neke velike sile. A ako je i izgubi, čim se osvajač bude našao u najmanjoj teškoći, on će je povratiti. Mi u Italiji imamo primer vojvode od Ferare, koji se 1484. nije mogao odupreti napadima Mlečana, ni 1510. napadima pape Julija X, samo zato što je dugo vladao u tom vojvodstvu. Pošto se naslednom vladaocu ređe pruža prilika da vređa svoje podanike, a za to tako često i nema razloga, više je i voljen, i ako ne bi zbog nekih izuzetnih poroka

bio omražen, podanici će mu biti privrženi, a tokom vladavine koja je dugotrajna i ima ustaljen tok, izbrisće se sećanje na uzroke promene. Jer je u svakoj promeni posejana klica nove promene.

POGLAVLJE III

O mešovitim vladavinama

No, teškoće u pravom smislu reči javljaju se tek u novoj vladavini. Ako ona nije sasvim nova, već je slična jednom telu koje se gotovo može nazvati mešovitim, do promena u njoj dolazi, u prvom redu, zbog jedne teškoće koja se sasvim prirodno javlja u svim novim vladavinama, jer ljudi vole da promene vladaoca, nadajući se da će naći boljeg. U toj nadi prihvataju se oružja da bi svrgli onoga ko je na vlasti. Ali greše, jer, poučeni iskustvom, uskoro uviđaju da im je gore sada nego ranije. To se dešava zbog jedne druge, prirodne i redovne pojave, a ta je da vladalac, hteo – ne hteo, uvek mora da vređa svoje nove podanike, bilo da ih ugnjetavaju njegovi vojnici ili da su žrtva bezbrojnih drugih nepravdi koje su posledica svakog ponovnog osvajanja vlasti. I tako ti postaju neprijatelji svi oni koje si uvredio osvajajući to vojvodstvo, a ne možeš zadržati prijateljstvo onih koji su te na vlast doveli, jer nisi u mogućnosti da ispuniš njihova očekivanja, niti protiv njih smeš upotrebiti surove mere pošto si im

obavezan, jer ma koliko neko imao silnu vojsku, da bi ušao u neku pokrajinu uvek na svojoj strani treba da ima naklonost naroda. Zato je Luj XII, francuski kralj, naprečac zauzeo Milano, ali ga je naprečac i izgubio. Prvi put ga je iz grada izгнаo Lodoviko, kojemu je bilo dovoljno da se pri tome isključivo osloni na sopstvene vojne snage, jer su se nade onih naroda koji su francuskom kralju otvorili vrata izjalovile i oni nisu ostvarili svetlu budućnost o kojoj su sanjali, pa im je novi vladalac samo smetao. Cela je istina da se u zemljama ponovo osvojenim posle prevrata drugi put teže gubi vlast, jer se vladalac, koristeći iskustva stečena u pobuni, ne usteže tako mnogo da radi obezbeđenja svoga položaja kažnjava ustanike, otkriva sumnjive i da se obezbeđuje onde gde je najslabiji. I tako, ako je, da bi se Francuskoj oduzeo Milano, prvi put bilo dovoljno da vojvoda Lodoviko napravi malo buke na granici, drugi put je trebalo da se protiv Francuske digne ceo narod da bi se njena vojska razbila i proterala iz Italije. I to iz maločas pomenutih razloga. Bilo kako bilo, Francuska je i prvi i drugi put izgubila Milano. Opšti razlozi prvog poraza već su pretresani. Ostaje samo da se iznesu razlozi drugog poraza i da se kaže na koji je način trebalo da ga francuski kralj izbegne, na koji način bi ga mogao izbeći vladalac koji bi se našao na njegovom mestu i kako bi on to što je osvojio bolje sačuvao. Države koje se posle osvajanja pripajaju jednoj državi starijoj od one koja ih osvaja susedne su i služe se istim jezikom ili nije tako. Kad to jesu, veoma lako se u njima može održati vlast, naročito ako nisu navikle da žive u slobodi, jer treba samo istrebiti rod vladaoca koji je u njima bio na vlasti. Što se tiče ostalog, ako se u njima

održe nekadašnji uslovi života a stari običaji se ne menjaju, ljudi će živeti zajedno u miru, kao što je slučaj sa Burgundijom, Bretanjom, Gaskonjom i Normandijom, koje su odavna pripojene Francuskoj. I mada u njima postoje izvesne jezičke razlike, običaji su im slični, pa su mogle da uspostave podnošljive odnose i onaj ko ih osvoji, ako bude želeo da ih zadrži, treba da postigne dve stvari: prvo, da zatre lozu pređašnjeg vladaoa; drugo, da ne promeni njihove zakone niti da poveća namete. Tako će se ubrzo osvojena država sa starom naslednom državom stopiti u jednu celinu. Ali teškoće iskrsavaju kada se osvajaju države u jednoj pokrajini sa različitim jezikom, običajima i društvenim uređenjem, pa u tom slučaju vladalac mora imati mnogo sreće i biti veoma vešt da bi se u njima održao na vlasti. A jedna od najboljih i najcelishodnijih mera bila bi da se osvajač tih država u njima i nastani. U zaposednutoj oblasti, u tom slučaju, vlast bi bila bolje osigurana i trajnija, a dokaz za to je postupak Turčina u Grčkoj. Iako se služio svim mogućim sredstvima, nikad se u toj državi ne bi bio održao na vlasti da nije u njoj imao i stalno boravište. Jer tek kad vladalac u jednoj zemlji živi, vidi kad u njoj izbiju neredi, pa može brzo i da ih uguši. Naprotiv, kada u toj zemlji ne živi, dočuje da je došlo do pobune tek kad je ona dobila takve razmere da se više ništa ne može učiniti. U prvom slučaju, pokrajinu ne pljačkaju namesnici, i podanici su srećni što im je pružena mogućnost da se hitno požale vladaoa lično, a to je razlog više da ga vole ako su pokorni i da ga se boje ako nameravaju da budu drugačiji. Spoljni neprijatelj bi se plašio da tu zemlju napadne, tako da vladalac koji u njoj živi veoma teško može da

je izgubi. Drugi, bolji način jeste da se u jednom ili u dva mesta osnuju naseobine koje bi tu gotovo predstavljale državu u malom. U suprotnom slučaju, u toj državi treba držati jaku vojsku. Takve naseobine vladaoca ne staju mnogo, jer ih on o svom trošku ne osniva i ne održava ili to čini uz neznatne izdatke. Osim toga, zameriće se samo neznatnom delu stanovništva, to jest onima kojima oduzima zemlju i kuće da bi ih dao došljacima. Ljudi kojima se zamera rastureni su i siromašni, pa mu ničim ne mogu nauditi. Svi ostali koji nisu ugroženi manji su od makovog zrna, utoliko pre što strahuju da će ih, ako nešto pogreše, stići sudbina onih koji su opljačkani. Zato zaključujem da te naseobine ništa ne staju, pokorne su i s njima nema teškoća, pošto su, kako sam već rekao, oni koji su oštećeni siromašni i raštrkani, pa su bezopasni. Stoga primećujem da ljude treba pridobiti ili ubiti, jer se oni osvećuju za lake uvrede, dok za teške ne mogu. Zato čoveka treba tako uvrediti da se ne može osvetiti. Međutim, kada se umesto tih naseobina u zaposednutim predelima drži vojska, mnogo više se troši i sav prinos od te države ide za podmirenje potreba garnizona, tako da od osvojene oblasti ima više štete nego koristi. Od toga strada i cela država, jer neprestani pokreti trupa nikome nisu prijatni i zato se krug vladaočevih neprijatelja proširuje, a neprijatelji mu tu mogu još više naškoditi jer su poraženi na tlu na kome su ponikli. U svakom slučaju, stalne trupe u osvojenim predelima su toliko nekorisne koliko su naseobine korisne. Vladalac koji zaposedne neku pokrajinu čiji se običaji razlikuju od običaja njegove države treba da se stavi na čelo slabijih suseda, da ih štiti i da, kako najbolje zna i ume, podseče krila moćnijima, a

naročito da u tu pokrajinu ne dozvoli pristup nekom strancu moćnom kao što je i on. Stranca, obično, dovedu nezadovoljnici ili iz preteranog častoljublja ili iz straha, kao što su Etolci doveli Rimljane u Grčku, a u svaku drugu oblast u koju su upali uvek su ih pozvali samo domoroci. Redovna je pojava da čim kakav moćni tuđin upadne u neku oblast, svi oni koji su u njoj slabiji, puni zavisti prema onome koji je od njih bio moćniji pa, prema tome, i njihov gospodar, jedva dočekaju da se dodvore osvajaču, tako da, što se tiče tih slabijih, on nema nikakve teškoće da ih pridobije; naprotiv, oni se prosto utrkuju da sve svoje snage stave u službu vlasti koju je on tu uspostavio. Jedina briga treba da mu bude da nikako ne dozvoli da se osile i da im uticaj suviše poraste, a da bi to postigao, dovoljno je da upotrebi svoje trupe pomoću kojih će pokoriti moćne da bi sâm ostao neograničeni gospodar cele te pokrajine. Svako ko ne bude tako postupio ubrzo će izgubiti ono što je zauzeo i dokle god bude u toj oblasti na vlasti, suočavaće se sa teškoćama i imaće neprimliku. Rimljani su se u pokrajinama koje su osvajali strogo pridržavali ovih pravila. Oni su tamo osnivali kolonije, podržavali su slabije velikaše, ali im pri tome nisu davali veću vlast. Suprotstavljali su se najjačima i nisu dopuštali da opasni stranci steknu ugled. Dovoljno je da navedem primer Grčke. Oni su podržavali Ahajce i Etolce dok su Makedonsku Kraljevinu oslabili i iz nje isterali Antioha. Pa iako su ih Ahajci i Etolci zadužili manjim uslugama, ipak im nikad nisu dozvolili da prošire ma koju oblast. Uprkos Filipovim ubeđivanjima, nikad nisu bili spremni da prihvate njegovo prijateljstvo i da ga ne ponižavaju, a Antioh, ma koliko bio moćan,

nikad nije uspeo da ih privoli da mu daju makar jedan deo te oblasti na upravu. U svim ovim slučajevima Rimljani su postupali onako kako treba da postupi svaki mudri vladalac koji mora voditi računa ne samo o onome što bi moglo izazvati negodovanje u sadašnjosti već i u budućnosti. Ako se unapred predvide razlozi nemira, lakše mu se može naći leka, a ako se čeka da se zlo približi, lek neće stići na vreme, jer će se nezdravo stanje tada pretvoriti u neizlečivu boljku. Lekari kažu da se tuberkuloza u početku lako leči, a teško otkriva, dok se s vremenom, ako nije otkrivena ni lečena u početku, lako otkriva, a teško leči. Ovo pravilo važi i u politici. Ako još izdaleka prepoznamo zlo koje se razvija (što ume samo mudar čovek), ono se može brzo izlečiti. No, ako ga nismo prepoznali, pa dozvolimo da uzme takvog maha da ga već svako može prepoznati, leka više nema. Zato su Rimljani, unapred predviđajući nedaće, uvek uspevali da im stanu na put, pa nikad nisu osećali potrebu da izbegnu rat, jer su bili svesni da odložiti ga ne znači i otkloniti ga, već naprotiv, dopustiti neprijatelju da dobije prednost. Zato su i pristali da ratuju sa Filipom i Antiohom u Grčkoj, da ne bi bili prinuđeni da s njima ratuju u Italiji. I ma koliko da su tada mogli izbeći i jedan i drugi rat, to prosto nisu želeli, jer se nikad nisu slagali s onim što mudraci našega vremena ponavljaju do besvesti, to jest da *treba čekati da vreme učini svoje*, već su mnogo više verovali u nadmoć svoje opreznosti i hrabrosti, pošto vreme donosi dobro kao i zlo, i zlo kao i dobro. No, vratimo se Francuskoj i ispitajmo da li je bar nešto učinila od svega ovoga o čemu je ovde bilo reči. Neću govoriti o Šarlu, već samo o Luju, jer se njegovi postupci mogu

uspešnije pratiti pošto je duže vladao u Italiji. I videćete da je radio sasvim suprotno od onoga što je trebalo da uradi da bi održao vlast u jednoj državi koja se po uređenju razlikovala od njegove. Luja su u Italiju doveli častoljubivi Mlečani, koji su na taj način hteli da dobiju polovinu Lombardije. Neću osuđivati kralja što je tako postupio, jer je on, nameravajući da postepeno prodre u Italiju, zemlju u kojoj nije imao prijatelja, morao da se zbliži s bilo kim, utoliko pre što su mu sva vrata bila zatvorena zbog nedoličnog ponašanja njegovog prethodnika Šarla. A taj poduhvat bi mu bio i uspeo da nije pravio druge greške. Kad je, dakle, kralj osvojio Lombardiju, ponovo je stekao ugled koji je zbog Šarla bio izgubio. Đenova se predala, Firentinci su se s njim sprijateljili, markiz od Mantove, vojvoda od Ferare, porodica Bentivoljo, grofica od Forlija, gospodari Faence, Pezare, Riminija, Kamerina, Pjombina, Lukanci, Pizanci, Senežani pohrlili su mu u susret i nudili mu prijateljstvo. Tek tada je Mlečanima puklo pred očima kakvu su glupost počinili kada su Luju pomogli da zagospodari dvema trećinama Italije samo da bi dobili dva grada u Lombardiji. A sada pogledajmo kako je taj kralj mogao kao od šale sačuvati ugled u Italiji da je poštovao pravila o kojima je maločas bilo reči i da je pružio izvesnu sigurnost svim tim svojim prijateljima i uzeo ih u zaštitu. Njih je bilo mnogo i osećali su se slobodni, a zazirali su ko od Crkve, ko od Mlečana, pa bi im dobro bilo došlo da budu uz njega, i tako je pomoću njih veoma lako mogao da se obezbedi od onih koji su ostali moćni. No, čim se našao u Milanu postupio je sasvim suprotno, pruživši pomoć papi Aleksandru da zaposedne Romanju, i ne primetivši

da je time sebi podsekao krila, pošto je izgubio prijatelje i one koji su mu se bacili u naručje, i da tako jača Crkvu, omogućivši joj da doda toliko svetovne već postojećoj duhovnoj moći, pomoću koje je već stekla tako veliki ugled. Kad je počinio tu prvu grešku, nije imao kud, morao je da ide dalje, tako da je, kako bi obuzdao silnu Aleksandrovu pohlepnost i sprečio ga da osvoji Toskanu, upao u Italiju. No, nije mu bilo dovoljno što je uveličao Crkvu i izgubio prijatelje, već je napravio još jednu glupost time što je Napuljsku Kraljevinu podelio sa španskim kraljem i, umesto da bude isključivi gospodar Italije, uzeo je ortaka, tako da su oni koji su žudeli za tom oblašću i oni koji su njime bili nezadovoljni sada imali kome da se obrate za pomoć. I dok je u Napulju mogao ostaviti jednog sebi potčinjenog kralja, on ga je odatle isterao i doveo je takvoga koji je mogao isterati njega. Odista, nema ničeg neprirodnog i neobičnog u želji za osvajanjem i uvek kad tu želju ljudi uspeju da ostvare, hvalimo ih, a ne prekorevamo. No, kada ne uspeju da je ostvare, a po svaku cenu nastoje, tada nešto nije u redu, tada zaslužuju prekor. Dakle, ako je Francuska imala takve oružane snage da je njima mogla da napadne Napulj, to je trebalo i da učini, no ako nije mogla, nije trebalo da tu kraljevinu deli. A ako je podela Lombardije sa Mlečanima još mogla i da se opravda, jer je to bio uslov da Luj kroči na tlo Italije, podela Napuljske Kraljevine je za svaku osudu, jer u ovom slučaju u pitanju nije bilo ništa slično. Luj je, dakle, napravio pet grešaka: upropastio je velikaše koji nisu bili jaki, u Italiji proširio moć jednog snažnog gospodara, doveo je u nju jednog veoma moćnog tuđinca, sam se u njoj nije nastanio, niti je tu

osnovao kolonije. Pa ipak, te greške po njega ne bi bile sudbonosne da nije počinio i šestu: oduzeo je Mlečanima državu. Jer da nije uvećao Crkvu, ni doveo španskog kralja u Italiju, bilo bi sasvim blizu pameti i čak nužno da ih u korenu saseče. No, pošto je učinio sve to što je učinio, nikako nije smeo dozvoliti da propadnu, jer da su oni ostali moćni, drugi zbog njih ne bi smeli ni da priđu Lombardiji, bilo zato što bi Mlečani sami želeli da se nje dočepaju, bilo zato što se oni ne bi usuđivali da tu pokrajinu oduzmu Francuskoj i daju je drugome, a da napadnu oboje, za to nisu imali hrabrosti. A ako bi neko primetio da je Luj Aleksandru ustupio Romanju, a Italiji kraljevstvo ne bi li na neki način izbegao rat, odgovorio bih mu da nikad ne bi trebalo dozvoliti da zavlada nered kako bi se izbegao rat, jer se rat nikad ne može izbeći, već se može samo odložiti na sopstvenu štetu. A ako bi se neko pozvao na obećanje koje je Luj dao papi da će taj poduhvat ostvariti sebi u prilog, kako bi dobio razvod braka i kardinalski šešir za ruanskog nadbiskupa, mogao bi naći moj odgovor malo kasnije u poglavlju u kome govorim o zadatoj reči vladaoca i kako je treba poštovati. Dakle, kralj Luj je izgubio Lombardiju zato što nije uvažio nijedno od pravila kojih se pridržavaju drugi koji su osvajali razne pokrajine i želeli da se u njima održe na vlasti. Ovo nije nikakvo čudo, već sasvim obična i logična činjenica. O tome sam razgovarao sa ruanskim kardinalom u Nantu kada je vojvoda od Valentina, kako se popularno nazivao Čezare Bordžija, sin pape Aleksandra, zaposeo Romanju. Taj kardinal mi je tom prilikom rekao da Italijani uopšte nisu ispekli zanat ratovanja, a ja sam mu odvratio da Francuzi nisu ispekli zanat vođenja

politike, jer da su ga ispekli, ne bi dozvolili da se papa toliko osili. A iz iskustva znamo da je upravo Francuska dala takvu moć papi i španskom kralju u Italiji i da su je upravo oni upropastili. Na osnovu toga dolazimo do opšteg pravila koje je gotovo nepogrešno – da onaj ko pomogne drugome da dođe do moći sam propada, jer se uvek nekome pomogne da dođe do moći lukavstvom i silom, a onaj ko ispliva na površinu gnuša se ta dva sredstva.

POGLAVLJE IV

Zašto se Darijeva kraljevina, koju je Aleksandar zauzeo, posle njegove smrti nije pobunila protiv Aleksandrovih naslednika

Pošto smo videli na kakve sve teškoće nailazi onaj ko želi da sačuva vlast u tek osvojenoj državi, nekome od nas bi moglo izgledati čudno što su se naslednici Aleksandra Velikog, koji je za samo nekoliko godina zagospodario Azijom i, čim ju je osvojio, odmah je i umro, iako je bilo razumno da se cela ta država pobuni, ipak u njoj održali na vlasti i nisu imali drugih teškoća osim međusobnih trvenja koja su bila posledica njihovog častoljublja. Takvome odgovaram da se svima državama koje će se po nečemu pamtiti upravlja na dva različita načina: ili im se na čelu nalazi jedan vladalac, a svi ostali su njemu potčinjeni, pa mu njegovom milošću i dobrom voljom, u svojstvu ministara, pomažu da vlada dotičnom kraljevinom, ili im se na čelu nalazi jedan vladalac i velikaši koji zauzimaju položaj ministara po tradiciji svoga visokog roda, a ne dobrom voljom vladaoaca. Ovi velikaši i sami vladaju u nekim pokrajinama i imaju podanike koji ih priznaju za svoje gospodare, pa ih sasvim prirodno i iskreno vole.

U onim državama u kojima su na vlasti jedan vladalac i njemu podređeni ministri vladaočev uticaj je znatno veći, jer u celoj zemlji on je jedini priznati gospodar, pa se reč nekog drugog sluša samo zato što je dotični vladaočev ministar ili zvaničnik, a ne iz neke posebne naklonosti prema njemu lično. Tu razliku u našem vremenu uočavamo posmatrajući dve različite vrste vladavina: Turčina i francuskog kralja. Turskom upravlja samo jedan gospodar, svi ostali su njegove sluge i on lično, podelivši carstvo na sandžake, u njih šalje upravitelje, koje menja po sopstvenom nahođenju. Francuski kralj, naprotiv, okružen je mnoštvom drevnih velmoža koje njihovi sopstveni podanici priznaju i vole. Ti velikaši uživaju izvesne povlastice koje im kralj ne bi mogao oduzeti a da se ne izloži opasnosti. Ako dobro razmotrimo ove dve vrste vladavine, doći ćemo do zaključka da je veoma teško osvojiti Turčinovu državu, ali da bi je zato, kad bi se jednom osvojila, bilo veoma lako sačuvati. Turčinovu državu je teško osvojiti zato što osvajača ne mogu pozvati velikaši te države, niti postoji nada da će se pobuniti oni koji su na vrhu i time mu olakšati osvajanje, što proishodi iz navedenih razloga. Jer pošto su svi robovi i zavisni od vladaoca, nije ih lako potkupiti, a kad bi se i potkupili, od toga ne bi bilo velike koristi pošto, iz pomenutih razloga, ne bi mogli za sobom povesti narod. I tako, ma ko da napadne Tursku, može očekivati da će je naći jedinstvenu, pa treba da se više uzda u sopstvene snage nego da računa na neredе koje bi u njoj mogli izazvati drugi. No, ako bi jednom Turčin bio poražen na bojnom polju tako da ne bi bio u mogućnosti da ponovo prikupi vojsku, jedina opasnost bi bila vladarska loza, ali kad bi se jednom i ona ugasila, više

se nikoga ne bi trebalo bojati, pošto niko drugi ne uživa poverenje u narodu. I kako se pre pobeđe pobednik u njih nije mogao uzdati, tako ni posle izvojevanje pobeđe nema potrebe da od njih zazire. Suprotno se dešava u zemljama sa državnim uređenjem kao u Francuskoj, jer se u njih lako može upasti, pridobijajući nekog velikaša, pošto se uvek mogu naći nezadovoljnici i oni koji žele promenu postojećeg stanja. Iz navedenih razloga, ti nezadovoljnici mogu ti utrti put prema toj zemlji i olakšati pobeđu, ali kad budeš želeo da se održiš na vlasti, naići ćeš na bezbroj teškoća, koje će dolaziti i od onih koji su ti pomogli, kao i od onih koje si potlačio. I nije dovoljno da iskoreniš vladaočevu lozu, jer velikaši koji ostaju staviće se na čelo borbe za nove promene, a pošto ih ne možeš ni zadovoljiti ni sve pobiti, prvom prilikom izgubićeš državu. Ako razmotrimo osobine Darijeve vladavine, videćemo da je ona bila slična Turčinovoj, zato je Aleksandar morao da ga napadne sa svih strana i spreči da ostane u slobodnom prostoru. Posle pobeđe, pošto je Darije umro, Aleksandar je postao gospodar te države i njome, iz već pomenutih razloga, mirno vladao. A da su njegovi naslednici bili složni, mogli su je veoma lako sačuvati, jer u toj državi nemire su stvarali samo oni. No, u državama sa uređenjem kakvo je u Francuskoj nemoguće je vladati tako mirno. To je razlog čestih pobuna protiv Rimljana u Španiji, Francuskoj i u Grčkoj, do kojih je dolazilo samo zato što su te države bile podeljene na nekoliko kneževina, pa dokle god se narod sećao svih tih velmoža, Rimljani nisu mogli uspostaviti čvrstu vlast. Naprotiv, oni su je učvrstili pošto su, dugotrajnom moćnom vladavinom, narodu izbrisali iz sećanja te gospodare. Kasnije, kad je među njima došlo